

ТЕРЕМЕЦЬКИЙ В.І. ПРОБЛЕМИ ДОПОЛНЕНИЯ И ИЗМЕНЕНИЯ АПЕЛЛЯЦИИ НА ПРИГОВОР СУДА
Рассматриваются вопросы реализации субъектами апелляционного обжалования приговора на дополнение или изменение апелляции; вносятся предложения по усовершенствованию соответствующих норм действующего УПК Украины, в частности, представление лицу, не обжаловавшего приговор независимо от причин, права дополнить апелляцию другого субъекта обжалования без его согласия, на стороне которого оно выступает, а соответственно внесения им изменений в апелляцию и ее отзыва – только при наличии письменного согласия (заявления).

TEREMETSKY V.I. PROBLEM OF ADDITION AND CHANGE APPEAL ON A COURT VERDICT
Questions of realization by subjects of the appeal of a verdict on addition or change of the appeal are considered; offers on improvement of the appropriate norms working CPC Ukraine are brought, in particular, representation to the person, not appealed against a verdict irrespective of the reasons, rights to add the appeal of other subject of the appeal without his consent on which party it acts, and accordingly entering of changes by him in the appeal and its response - only at presence of the written approval (application).

Н.Л. ШВЕЦЬ

канд. юрид. наук

Донецький юридичний інститут МВС України при ДонНУ

УДК 343.98

“БІЛІ ПЛЯМИ” ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПРЕД’ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ

Досліджені характерні процесуальні та тактичні помилки під час проведення розглядуваної слідчої дії, запропоновано шляхи їх усунення; розглянуто нестандартні ситуації проведення пред’явлення для впізнання.

Криміналістика здавна приділяла значну увагу та надавала особливу доказову і тактичну значущість такій слідчій дії, як пред’явлення для впізнання.

У дореволюційній Росії впізнання проводилось у якості елемента очної ставки та як розшуковий захід. Перший радянський підручник криміналістики 1935 року присвятив впізнанню¹ самостійний параграф, що називався вельми своєрідно “Акт опознання лица”². Більш глибоко розглядалась ця дія вже у наступному за часом видання підручнику криміналістики 1938 року, автором розділу якого, присвяченого впізнанню був один із перших радянських криміналістів В.І. Громов. Достоїнством роботи було те, що в ній вже надавалося визначення розглядуваної дії, викладалися тактичні засади пред’явлення для впізнання особи, містились рекомендації стосовно проведення впізнання речей та трупів.

Надалі у криміналістиці майже одночасно почалися активні дослідження пред’явлення для впізнання як самостійної слідчої дії. В основу визначень, наведених різними авторами, покладені різні підходи, у тому числі й до роз-

гляду змісту та поняття пред’явлення для впізнання. Питання пред’явлення для впізнання досліджувалися такими вченими, як О.І. Вінберг, В.Я. Колдін, В.П. Колмаков, С.М. Потапов, М.Я. Сегай тощо, які розглядали впізнання як одну з форм ідентифікації. Його процесуальні, психологічні та тактичні аспекти розглянуті у роботах О.Я. Баєва, Н.Г. Бритвич, М.М. Гапанович, О.Я. Гінзбурга, В.О. Коновалової, В.С. Кузьмічова, В.Г. Лукашевича, Є.Д. Лукьянчикова, В.М. Петренка, О.Р. Ратинова, В.Ю. Шепітька тощо.

Не дивлячись на багатовікову історію застосування впізнання, процесуальної форми слідчої дії воно набуло тільки у наш час. Лише Кримінально-процесуальний кодекс (надалі - КПК) УРСР 1960 року закріпив за впізнанням статус самостійної слідчої дії та регламентував порядок її проведення [1].

Отже, до теперішнього часу питання теорії та практики пред’явлення для впізнання вивчені у криміналістиці, хоча дотепер не можна сказати, що в них не залишилося “білих плям” та дискусійних проблем. Проблема впізнання вийшла далеко за межі її процесуальної процедури, враховуючи нестандартні ситуації його проведення, використання науково-технічних засобів для фіксації тощо. У теперішній час під впізнанням (у процесуальному значенні) розуміють слідчу дію, яка складається у пред’явленні

¹ Тут і надалі під терміном “впізнання” слід розуміти пред’явлення для впізнання як слідчу дію.

² Цит. за стор.149 роботи: Баєв О.Я. Тактика следственных действий: Учебное пособие. –Воронеж: ВГУ, 1992. –208 с.

впізнаючому об'єкта для встановлення тотожності, групової належності або різниці з об'єктом, що раніше спостерігався особою – поняття «впізнаючий» використано для визначення особи, яка впізнає. У психологічному ж аспекті сутність впізнання полягає в узнаванні впізнаючим об'єкта, що раніше сприймався ним.

У даній статті ми зупинимося на окремих проблемних питаннях впізнання, спробуємо виявити характерні процесуальні та тактичні помилки під час його проведення, запропонуємо шляхи їх усунення; розглянемо нестандартні ситуації проведення пред'явлення для впізнання. Новизна роботи міститься у розробці рекомендацій щодо проведення пред'явлення для впізнання.

Аналізуючи розвиток кримінально-процесуального законодавства, починаючи з 1960 року дотепер, на жаль, слід визнати, що воно має достатню кількість прогалин щодо проведення впізнання.

Відразу звертає на себе увагу вимога закону (у ст.ст.174, 175 КПК України) [2] щодо кількості об'єктів, серед яких пред'являється об'єкт, що впізнається. Ст.174 КПК України зазначає, що особа, яка підлягає впізнанню, пред'являється впізнаючому разом з іншими особами тієї ж статі *не менш трьох* (виділено нами – Н.Ш.), що не мають різких відмінностей у зовнішності та одязі. Напрошується питання: “Не менш трьох з особою, що впізнається, чи без неї?” Закон на це питання, на жаль, не відповідає. Більш того, щодо пред'явлення для впізнання предметів, він взагалі не називає кількості таких об'єктів і лише зазначає, що предмет, який підлягає впізнанню, пред'являється впізнаючому у *числі інших однорідних предметів* (виділено нами – Н.Ш.). Орієнтуємося на загальну кількість об'єктів (разом із об'єктом, що впізнається) – три-чотири. Отже, кількість об'єктів, серед яких пред'являється об'єкт, що підлягає впізнанню, слід законодавчо уточнити.

Вимога закону щодо схожості об'єктів на практиці нерідко порушується: особи, що проводять впізнання, не турбуються під час підбору статистів про їх схожість з особою, яка впізнається, за віком, зовнішніми даними, стилем одягу; не враховують зміни зовнішності за період, що пройшов після вчинення злочину.

Так, у 1998 році Ч. (раніше засуджений за розкрадання) звинувачувався у тому, що 4.07.1997 р. у м. Владивостоку відкрито викрав в У. гаманець із грошиками та документами, після чого зник. За даною справою обвинувачення будувалося тільки на впізнанні Ч. потерпілою У. На досудовому слідстві та у суді Ч. категорично заперечував свою причетність до злочину. З протоколу особистого обшуку затриманого, виходить, що гаманця У., як і грошей, що належали їй, у нього не виявлено. Згідно протоколу впізнання У. впізнала Ч. за обличчям, волоссям та одягом і заявила про викрадення гаманця саме ним. Однак у суді виявилося, що впізнання Ч. проведено з порушенням процесуальних вимог (він пред'явлений потерпілій один), у зв'язку з чим вказаний протокол особи у якості доказів вини Ч. прийнятий не був [3, с.18].

Інша проблема стосується питання необхідності опису на попередньому допиті зовнішнього вигляду та прикмет особи, ознак предмету. Ця умова за законом є обов'язковою. Але ряд авторів та численна кількість працівників ОВС допускають можливість проведення впі-

знання без такого попереднього опису, якщо впізнаючий стверджує, що під час впізнання він зможе впізнати об'єкт.

Проведення впізнання за відсутністю вихідних даних про зовнішність особи, що буде підлягати впізнанню, звичайно, не порушує закон. Але їх відсутність робить непереконливим саме впізнання, оскільки втрачається аргументованість узнавання. Це заважає слідчому підібрати статистів схожого типу, тим самим ставлячи осіб, які пред'являються для впізнання, в нерівні умови, що знижує достовірність процесуального узнавання. Тому проведення впізнання без опису на попередньому допиті прикмет є неприпустимим і абсолютно обгрунтовано веде до невизнання за ним доказового значення [3, с.20].

Таку ж позицію займає й О.Я. Басєв, який зазначає, що у подібній ситуації тактичне завдання слідчого при допиті впізнаючого складається у тому, щоб надати максимально можливу допомогу в описі прикмет об'єкта, який сприйняв допитуваний. Для цього слідчий має використовувати фотоальбоми, книги та інші видання, де містяться зображення об'єктів, аналогічних чи однорідних з тим, про який даються показання, “поживлювати асоціації” допитуваного шляхом вміло поставлених питань, а можливо, за необхідністю і проведенням допиту на місці події та в умовах, за яких сприймався об'єкт. Якщо ж спроби слідчого виявилися безрезультатними, а під час впізнання впізнаючий вказав на якийсь об'єкт як на той, що сприймався ним раніше у зв'язку з вчиненням злочину, то доказова значущість такого впізнання невелика, якщо не сказати більше – відсутня. Як можна об'єктивно оцінити правдивість впізнання без передуючого йому опису прикмет чи особливостей, за якими об'єкт може бути впізнано [4, с.154]?

О.Я. Гінзбург також визначає, що коли є у наявності достатньо повний опис прикмет особи, яка підлягає впізнанню, і допитуваний у подальшому вкаже на ці ж прикмети при впізнанні, результат можна вважати достовірним. Коли ж з попереднього допиту не ясно, за якими причинами допитуваний не назвав прикмети особи, яка підлягає впізнанню, чи заявив, що не розглядав прикмети, а у подальшому впізнав пред'явленого, доказова цінність такого впізнання сумнівна [5, с.22].

У криміналістичній літературі містяться нетрадиційні підходи до проведення впізнання відповідно до розслідування злочинів, що вчинюються організованими злочинними групами. Так, існує рекомендація, що якщо гаданий впізнаючий заявляє про те, що він не зможе впізнати того, кого йому хочуть пред'явити, а слідчий впевнений в його небажанні, а не в неможливості впізнання, то в деяких випадках пред'явлення для впізнання все ж таки слід провести. Мета такого пред'явлення для впізнання буде міститись у тому, щоб отримати свідомо неправдивих показань впізнаючого, однією з причин яких може бути його співучасть з особою, що пред'являється для впізнання [6, с.365]. Цю думку підтримує В.Ю. Шепітько [7, с.304]. Але мета впізнання складається у тому, щоб встановити, чи є об'єкт, що пред'являється, тим самим, який впізнаючий бачив раніше у зв'язку з якимись фактами, що мають відношення до розслідуваного злочину [8, с.218]. Впізнання є окремою формою ідентифікації, і, на нашу думку, не слід вирішувати завдання однієї слідчої дії за рахунок іншої.

Наприклад, як можливо вирішувати завдання обшуку за рахунок слідчого огляду? Те ж саме стосується і впізнання. У вище наведеному випадку стосовно проведення впізнання відповідно до розслідування злочинів, що вчинюються організованими злочинними групами, для вирішення завдання отримати свідомство неправдивих показань впізнаючого, краще б було провести інші дії, наприклад, очну ставку.

Дійсно, не кожна людина може чітко виділити та описати характерні прикмети чи ознаки об'єкта, які він спостерігав раніше. З одного боку, це може бути пов'язане з забуванням окремих ознак, прикмет, з іншого – з проблемами на стадії відтворення показань особою. Слідчий має з'ясувати, на чому засновується впевненість цієї особи щодо здатності впізнати певний об'єкт. Можливо, вона має гарну зорову пам'ять, але зовсім не вміє описувати побачене. Для цього слідчий має застосувати певний комплекс тактичних прийомів під час допиту цієї особи.

Ще одне дискусійне питання пред'явлення для впізнання, яке також не знайшло однозначного рішення у криміналістиці, стосується можливості проведення повторного впізнання. Так, деякі вчені допускають його у практику і називають підстави проведення. О.Я. Гінзбург зазначає, що необхідність у повторному впізнанні виникає у випадках, коли:

- дана слідча дія спочатку була проведена не дивлячись на тимчасовий дефект зору впізнаючого, що виник у результаті події чи за іншими причинами;
- пред'явлення для впізнання проводилось в умовах, гірших для сприйняття, ніж ті, за яких впізнаючий спостерігав об'єкт початково;
- початково особа пред'являлась за наявності суттєвих, але тимчасових змін окремих прикмет (заросле, неголене обличчя, довге, нерозчесане волосся);
- впізнаючий у подальшому змінює своє початкове судження, що висловлене у процесі пред'явлення для впізнання. Повторним слід вважати також впізнання, що йшлося після оперативного впізнання, пов'язаного з встановленням особи підозрюваного.

Під час повторного впізнання, вказує О.Я. Гінзбург, особа, впізнання якої проводиться, повинна бути представлена для огляду впізнаючому у числі тих громадян, серед яких він знаходився спочатку, за виключенням випадків повторного впізнання, що настає за оперативним впізнанням. Якщо ж особа, яка впізнає, буде знаходитись у числі інших громадян, доказове значення впізнання стане сумнівним [5, с.36-37].

Подібну позицію займає і М.О. Головецький, що пропонує доповнити КПК України статтею 174-1 з вичерпним переліком випадків повторного впізнання, яку формулює таким чином:

“Пред'явлення для впізнання повинно відбуватися в умовах, які були б адекватними тим, за яких особа, котра впізнає, сприймала підозрюваного за обставин, що цікавлять слідство. Повторне пред'явлення для впізнання можливе лише у випадках, якщо:

- дана слідча дія проводилась у момент, коли особа, котра впізнає, знаходилась у стані тимчасового розладу психіки, зору, слуху, відволікаючої дії болю, що викликана подією злочину чи іншими обставинами, у зв'язку з чим вона не могла правильно сприймати те, що відбува-

лося;

- пред'явлення для впізнання проводилося в умовах, які є гіршими для сприйняття, ніж ті, за яких особа, котра впізнає, сприймала об'єкт вперше;

- у зв'язку з розшуком або хворобою особи впізнання проводилося за фотографіями, а потім появилася можливість безпосередньо пред'явити її для впізнання” [9, с.16].

Про повторне впізнання говорить і М.Г. Щербаківський, але називає його наступним. На жаль, підстав його проведення не називає, окрім одного, коли спочатку впізнання проводилось за фотографією, а потім існує необхідність пред'явити об'єкт у натуральному виді [10, с.77]. Деякі вчені критично відносяться до можливості проведення повторного впізнання і серед видів впізнання його навіть не виділяють (О.Я. Баєв, В.О. Коновалова, В.Ю. Шепітько тощо).

На нашу думку, повторне впізнання взагалі не може бути допущено у процес розслідування. З вимог закону та рекомендацій криміналістики виходить, що при впізнанні не може бути допущено будь-яких навідних дій: це стосується і підбору об'єктів для впізнання, і вимоги щодо обрання впізнаючим самим місця, яке він бажає зайняти серед статистів, і порядку запрошення впізнаючого, і вимоги, щоб об'єкт, який буде впізнаватися, не спостерігався впізнаючим до безпосереднього впізнання тощо. Щодо підстав, які виділив О.Я. Гінзбург та М.О. Головецький, то вони, на нашу думку, взагалі можуть підлягати строгій критиці, бо по суті являються слідчими помилками. Як можна проводити первісне впізнання в умовах, гірших для сприйняття впізнаючого, ніж ті, за яких ця особа спостерігала об'єкт початково, адже під час підготовки до впізнання слід створити сприятливі умови для сприйняття об'єкта в даний момент; схожість умов та обстановки впізнання з тими умовами, які були в момент сприйняття [8, с.220]? Як можна проводити впізнання, якщо зовнішній вигляд об'єкта змінився, без його реконструкції, якщо така можлива? Це є грубими порушеннями вимог як кримінально-процесуального закону, так і криміналістичних рекомендацій щодо проведення цієї слідчої дії, що виключає достовірність результатів слідчої дії.

Щодо зміни позиції впізнаючого як підстави проведення повторного впізнання, то, безумовно, він має бути допитаним для встановлення обставин, чому змінив свою позицію, але вже ні в якому разі з ним не може бути проведено впізнання. Особа може змінювати свою думку й декілька разів на протязі процесу розслідування (“впізнав – не впізнав – впізнав”), але це не означає, що у кожному разі ми будемо проводити з нею впізнання, навіть з тими ж статистами, які приймали участь при первісному впізнанні (такі протиріччя мають усуватися на попередніх допитах за допомогою певних тактичних прийомів; доцільні й повторні допити). До речі, від статистів ще слід отримати згоду щодо їх участі у повторному впізнанні, бо вони її можуть й не дати. На нашу думку, не можна усувати слідчі помилки (у процесуальному, тактичному, психологічному полі) за рахунок інших помилкових, а іноді й неправомірних дій. При повторному впізнанні, справедливо зазначають А.М. Гусаков та А.О. Філющенко, суб'єкт може впізнати пред'явлену для впізнання особу не за тими ознаками, які він сприймав у процесі першого впізнання. Доказова цінність такого впізнання, вважають

вчені, мізерна [11, с.122].

Щодо підстави повторного впізнання, коли воно провадилося за фотографією, а потім існує необхідність пред'явити об'єкт у натуральному виді, воно, на нашу думку також не може бути допущено у процес розслідування, бо таке впізнання, за нашою власною позицією, буде розцінено як таке, що не має ніякого доказового значення. До речі, О.Я. Баєв взагалі висловив різку тезу, щодо категоричної неприпустимості проведення впізнавань після оперативних узнавань, зокрема за фотознімком особи, яку у подальшому слід пред'явити для впізнання. Він справедливо зазначає, що таке впізнання не може бути розцінено інакше, як інсценування цієї важливішої дії, і не має ніякого доказового значення. Більш того, якщо факт подібного "оперативного впізнання", відомого слідчому чи проведеного ним особисто, не відображений у матеріалах справи, то таке інсценування, за глибоким переконанням вченого, слід розцінювати однозначно – як кримінально карану фальсифікацію доказів слідчим [4, с.166-167].

Такої ж позиції дотримується В.Ю. Шепітько Він зазначає, що до пред'явлення для впізнання впізнаючому не можна показувати об'єкт чи його фотографію. Пред'явлення для впізнання не припустимо проводити, якщо впізнаючий вже узнавав відповідний об'єкт (наприклад, у ході оперативного впізнання) [8, с.220].

Протилежну точку зору підтримує О.Я. Гінзбург, який вважає, що під час "оперативного впізнання" зображення об'єкта демонструється в однині. Наступне пред'явлення для впізнання не виключається. Для оперативного впізнання можуть використовуватися фотоальбоми з фотографіями осіб, що включені до системи криміналістичної реєстрації [5, с.77-78].

За нашою думкою, з О.Я. Баєвим, В.Ю. Шепітько слід погодитись у їх підходах до оперативних узнавань. Ми вважаємо, що у разі проведення оперативних узнавань до пред'явлення для впізнання, буде діяти навідний ефект, і наступне впізнання не буде мати доказового значення та може розцінюватися як інсценування впізнання, оскільки об'єкт вже спостерігався раніше.

М.О. Головецький, розглядаючи оперативне узнавання, вважає за доцільне зафіксований факт узнавання у протоколі оперативного узнавання оцінювати як доказ, а сам протокол – джерелом доказів. У зв'язку з цим він пропонує доповнити ст.65 чинного КПК України фразою – "протокол оперативного узнавання" [9, с.14]. Ми не погоджуємося з такою позицією М.О. Головецького, оскільки у даному разі оперативне узнавання буде підмінити пред'явлення для впізнання і нівелювати його значення як слідчої дії. До того ж, як гарантувати законність оперативного впізнання, оскільки наявність понятих під час проведення оперативного узнавання не передбачено?

Щодо пред'явлення для впізнання трупів, тварин, то майже усі криміналісти виділяють такі види впізнання, але, на жаль, законодавець не передбачив їх у КПК України, і їх проведення зводиться практично до рекомендацій криміналістики. Стосовно пред'явлення для впізнання трупів обстановка дещо ліпша, ніж з пред'явленням для впізнання тварин, бо (може ця теза прозвучить дещо іронічно), на щастя, законодавець назвав статтю 174 КПК України "Пред'явлення особи (виділено нами – Н.Ш.) для впізнання", не конкретизуючи живої чи мертвої. На допо-

могу щодо проведення впізнання трупа приходять криміналістичні рекомендації [5, с.56-57]. Гірше положення з пред'явленням для впізнання тварин, бо законодавець взагалі його не передбачає, хоча воно має право на існування на практиці. Цю прогалину у законодавстві знов-таки вирішили за рахунок криміналістичної рекомендації – пред'явлення для впізнання тварин проводимо за правилами пред'явлення для впізнання предметів. Не регламентує закон і проведення впізнання за голосом та ходом. Такі "білі плями" у законодавстві призводять до складнощів (іноді до неможливості) оцінки правильності проведення цієї слідчої дії, відповідності її вимогам закону. Тому з метою усунення таких прогалин КПК України слід доповнити певними статтями чи частинами статей, присвяченими проведенню вказаних видів впізнання.

З цього приводу влучною є пропозиція М.О. Головецького щодо виславлення ч.2 ст.174 КПК України у такій редакції: "Об'єктами пред'явлення для впізнання можуть бути люди, трупи, предмети, тварини та птахи, будівлі, приміщення, дільниці відкритої місцевості. У разі неможливості пред'явлення для впізнання зазначених об'єктів у натуральному вигляді, слід пред'явити їх зображення на відповідних носіях" [9, с.15].

О.Я. Баєв виділяє такий різновид впізнання, як "вуличне впізнання". Воно, на його думку, проводиться у специфічних умовах діяльності слідчого з розкриття злочину, і суть його зводиться до того, що слідчий, його помічники, особа, що впізнає, не менш двох понятих спостерігають за певною підозрюваною особою, а потім, за умови її узнавання впізнаючим, підозрювана особа затримується, а результати такої дії оформлюються протоколом впізнання. О.Я. Баєв стверджує, що ця дія є цілком законною, і під час її провадження можливе дотримання всіх процесуально-тактичних прийомів пред'явлення для впізнання особи, за виключенням одного: пропозиції особі, що впізнається, перед початком впізнання зайняти будь-яке місце серед осіб, які пред'являються. При такому "вуличному впізнанні", стверджує він, особа, яка впізнається, знаходиться у природних, найбільш сприятливих умовах, які повністю компенсують невиконання вищевказаної вимоги. Тому такі "вуличні впізнання" гарантують об'єктивність особи, яка впізнає, а протоколи впізнання, проведеного у таких умовах, являються джерелом доказів [4, с.170-171].

Ми з великою повагою ставимося до О.Я. Баєва, але, на нашу думку, таке "вуличне впізнання" взагалі не може мати права на існування у практиці розслідування злочинів, бо порушує всі вимоги, що пред'являються законом до впізнання як до слідчої дії: це стосується і кількості об'єктів, що пред'являються для впізнання; і вимоги щодо їх схожості; пропозиції особі, що впізнається, перед початком впізнання зайняти будь-яке місце серед осіб, які пред'являються (яка, до речі, як ми вважаємо, не компенсується певними "сприятливими" умовами, на які вказує О.Я. Баєв) тощо. Пряма вказівка очевидців, у тому разі й потерпілих, на певну особу як на таку, що вчинила злочин, є підставою для затримання останньої згідно до ст.106 КПК України, і не більше. Ми впевнені, ні про яке впізнання як слідчу дію мова тут йти не може. Під час розслідування не можна фантазувати чи підмінювати одні дії іншими, не слід й розширювально трактувати закон. Саме

суворе дотримання процесуальної регламентації проведення впізнання є найпростішим та надійнішим засобом запобігти помилок і отримати достовірні результати, що мають доказове значення [3, с.19].

Не слід залишати без уваги так зване "зустрічне впізнання". Суть його полягає у тому, що у процесі пред'явлення особи для впізнання особі, що була впізнана (чи особі, яку впізнаючий не впізнав), пропонується, у свою чергу, відповісти на запитання: чи не впізнає вона впізнаючого? Позитивна відповідь останньої іноді використовується в якості доказу і в обвинувачувальних висновках, і у вирокках. Це є абсолютно невірно. "Зустрічне" впізнання не може бути розцінено як пред'явлення для впізнання, як джерело доказу хоча б за наступними міркуваннями. Перш за все, при цьому порушується вимога про пред'явлення для впізнання особи серед інших осіб у певній кількості. Тому тут має місце не впізнання як процесуальна, доказова дія, а просто узнавання, причому проведене під впливом "навідного" акту, в якості якого виступає первісна процедура пред'явлення для впізнання [4, с.162-163].

Із змісту закону виходить, що впізнання особи проводиться за ознаками зовнішності людини. Існує думка, що питання віднесення динамічних ознак (голос, хода) безпосередньо до зовнішності людини є достатньо суперечливим. Вони більше підходять до загального переліку індивідуалізуючих ознак особи людини і навряд чи асоціюються з її зовнішністю, тому проведення процесуального впізнання за голосом, ходом є дещо спірним, враховуючи їх здатність легко змінюватися (в результаті хвороби, старіння, за бажанням самої особи). Отже, демонстрація голосу без пред'явлення особи, вважають деякі можлива лише у непроцесуальній формі у рамках оперативно-слідчого заходу – ототожнення особи, й відноситись до його результатів треба так, як і до інших матеріалів оперативно-розшукової діяльності [3, с.21].

Зовнішній вигляд людини охоплює собою сукупність даних, які сприймаються зором [12, с.97]. Усі ознаки зовнішності поділяють на групи: *анатомічні* (характеризують зовнішню будову тіла людини: зріст, статуру, форму голови, риси обличчя тощо); *функціональні* (рухові, мовні та інші функції, які виявляються зовнішньо, у тому числі поведінка: хода, постава, жестикуляція, міміка, голос, звички та ін.); *прикмети одягу, взуття та інших постійно носимих предметів* [13, с.6].

Головешкий М.О. зазначає, що з метою підвищення ефективності результатів впізнання слід проводити його не тільки за ознаками зовнішності (статичними), а також за функціональними (динамічними) ознаками, для чого частину 3 статті 174 пропонує доповнити такою нормою: "Людина може бути впізнана за ознаками зовнішності, голосу, ходи, міміки, жестикуляції. Під час попереднього допиту впізнаючого слід вияснити, які ознаки він запам'ятав і чи зможе за ними впізнати підозрюваного" [9, с.15]. Така позиція М.О. Головешкого викликає певні заперечення. По-перше, не слід, на нашу думку, виокремлювати окремо ознаки зовнішності, голос, ходу, міміку, жестикуляцію, бо голос, хода, міміка, жестикуляція і являються динамічними ознаками зовнішності. По-друге, М.О. Головешкий говорить лише про можливість пред'явлення для впізнання підозрюваного, але, виходячи зі змісту статті

174 КПК України, пред'явленим для впізнання може бути підозрюваний, обвинувачений, потерпілий і свідок. Тому, як нам вважається, М.О. Головешкий дещо зувизв коло осіб, що можуть пред'являтися для впізнання.

Ще один аспект пред'явлення для впізнання, який заслуговує уваги: М.О. Головешкий пропонує ч.6 ст.174 КПК України викласти у такій редакції: "Під час пред'явлення людини за ознаками зовнішності участь понятих не є обов'язковою, окрім випадку, зазначеного у ч.5 цієї статті. Особи, серед яких буде пред'являтися підозрюваний, зобов'язані засвідчити своїми підписами відповідність записів у протоколі виконаним діям" [9, с.16]. На наш погляд, ця пропозиція не є вдалою, бо, по-перше, серед статистів можуть опинитися зацікавлені особи (понятий має бути особою незацікавленою). По-друге, особа, яка впізнає, може впізнати серед осіб, що пред'являються для впізнання, сторонню для справи, яку у подальшому треба буде допитати про алібі та провести стосовно неї декілька слідчих дій, а тому функцію понятого вона вже виконати не може.

Отже, в питаннях теорії та практики пред'явлення для впізнання дотепер залишається багато "білих плям" та дискусійних проблем. Їх вирішення, перш за все, слід розпочинати з удосконалення кримінально-процесуального законодавства, що потім знайде своє відображення у тактиці проведення даної слідчої дії. Саме це допоможе усунути характерні процесуальні та тактичні помилки під час її проведення, запропонувати шляхи їх усунення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Уголовно-процесуальный кодекс УССР от 28.12.1960 г. // Ведомости Верховного Совета УССР. – 1961. – № 2. – Ст.14.
2. Уголовно-процесуальный кодекс Украины (с изменениями и дополнениями по состоянию на 1.03. 2002 г.). – Х.: ООО «Одиссей», 2002. – 288 с.
3. Исаева Л. Предъявление лиц для опознания // Законность. – 2002. – № 10. – С.17-21.
4. Баев О.Я. Тактика следственных действий: Учебное пособие. – Воронеж: Изд-во ВГУ, 1992. – 208 с.
5. Гинзбург А.Я. Опознание в следственной, оперативно-розыскной и экспертной практике: Учебно-практическое пособие / Под ред. Р.С. Белкина. – М., 1996. – 128 с.
6. Криминалистическое обеспечение деятельности криминальной милиции и органов предварительного расследования / Под ред. Т.В. Аверьяновой, Р.С. Белкина. – М.: Новый Юрист, 1997. – 400 с.
7. Шепитько В.Ю. Теория криминалистической тактики: Монография. – Харьков: "Гриф", 2002. – 349 с.
8. Шепитько В.Ю. Криминалистика: Курс лекций. – Харьков: «Одиссей», 2003. – 352 с.
9. Головешкий М.О. Тактика узнавания і впізнання під час досудового слідства: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. – Київ, 2002. – 19 с.
10. Щербаківський М.Г. Криминалистика: Пособие по подготовке к государственному (выпускному) комплексному экзамену. – Харьков: Прометей – Прес, 2004. – 284 с.
11. Гусаков А.Н., Филощенко А.А. Следственная тактика: (в вопросах и ответах): Учеб. пособие. – Свердловск:

Изд-во Уральск. ун-та, 1991. -148 с.

12. Шепітько В.Ю. Криміналістика: Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) /За ред. В.Я. Тація. –Харків: Право, 2001.

13. Шепітько В.Ю. та ін. Ідентифікація людини за

ознаками зовнішності: Науково-практичний посібник. – Х.: ВКФ “Гриф”, 2003.

Надійшла до редколегії 28.02.2005

ШВЕЦ Н.Л. “БЕЛЫЕ ПЯТНА” ВОПРОСА ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ ПРЕДЪЯВЛЕНИЯ ДЛЯ ОПОЗНАВАНИЯ

Исследованы характерные процессуальные и тактические ошибки во время проведения рассматриваемого следственного действия, предложены пути их устранения; рассмотрены нестандартные ситуации проведения предъявления для опознания.

SHVETS N.L. “WHITE A STAIN” QUESTIONS OF THE THEORY AND PRACTICE OF PRESENTATION FOR THE IDENTIFICATION

Characteristic remedial and tactical mistakes are investigated during realization of considered investigatory action, ways of their elimination are offered; non-standard situations of realization of presentation for identification are considered.

Х.П. ЯРМАКІ

канд. юрид. наук, доц.

Одеський юридичний ін-т Національного університету внутрішніх справ

УДК 35.078.3:351.746

ЗМІСТ, ФОРМИ ТА ВИДИ АДМІНІСТРАТИВНО-НАГЛЯДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МІЛІЦІЇ

Розглянута сутність адміністративно-наглядової діяльності міліції.

Проблеми з'ясування змісту, форм та видів адміністративно-наглядової діяльності міліції були предметом досліджень багатьох вчених, зокрема М.М. Арданова, О.М. Бандурки, І.П. Голосніченка, М.І. Єропкина, О.П. Клошніченко, С.І. Котюргіна, В.М. Плішкіна, Ф.С. Разаренова, Д.П. Цвігуна, В.С. Шестака та ін. Але, не дивлячись на інтенсивність та широкий спектр досліджень, присвячених різним аспектам адміністративно-наглядової діяльності міліції, багато питань у цій сфері залишаються ще дискусійними. В сучасній адміністративно-правовій літературі відсутнє єдине розуміння змісту, форм та видів адміністративно-наглядової діяльності міліції.

Наукова новизна статті міститься у розгляді сутності змісту, форм та видів адміністративно-наглядової діяльності міліції через розкриття основних напрямків цієї діяльності: нормотворчість, організаційно-масова робота, застосування запобіжних заходів та заходів адміністративного припинення, притягнення до відповідальності

Основними елементами змісту адміністративного нагляду на наш погляд є: суб'єкти, об'єкти та предмет. Суб'єкти й об'єкти адміністративно-наглядової діяльності міліції об'єднані інформаційними зв'язками, які виражаються в методах, формах і засобах її здійснення. Адміністративний нагляд включає сукупність організаційних заходів суб'єкта по визначенню об'єктів і предметів нагляду,

часу його проведення, а також форм і способів здійснення. Саме організаційний напрямок є основою виділення специфічних видів та форм адміністративного нагляду [1]. Отже, важливим елементом будь-яких правовідносин, зокрема тих, які складаються з приводу адміністративно-наглядової діяльності міліції, є їх суб'єкт, об'єкт та предмет.

Якщо процес управління у загальному вигляді характеризується як вплив керуючої (суб'єкт управління) системи на керовану (об'єкт управління) з метою переведення її з одного стану в інший, то адміністративний нагляд, як вид управлінської діяльності, також можна уявити як вплив суб'єкта адміністративного нагляду на відповідний об'єкт управління з метою переведення його в бажаний для суб'єкта адміністративного нагляду стан.

Суб'єктами адміністративного нагляду є підрозділи (служби) міліції і, відповідно, їх посадові особи, на яких покладено обов'язки щодо здійснення наглядової діяльності і надані відповідні повноваження. Особливістю суб'єктів адміністративно-наглядової діяльності полягає у тому, що вони не зв'язані системою підпорядкованості з жодним із об'єктів, відносно яких здійснюється нагляд. Адміністративний нагляд реалізується тільки у відношенні об'єктів, що організаційно належать різним галузевим системам, а значить і не підлеглим органам нагляду.